

УДК 811.161.2'373.23'373.72'374:82-3 Франко І.

doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.71.10336>

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЯ АНТРОПОНІМІЯ ФРАНКОВОЇ ПРОЗИ ЯК ОБ'ЄКТ ІДІОЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ

Олеся СКОЛОЗДРА-ШЕПІТКО

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра української мови імені професора Івана Ковалика,
вул. Університетська, 1/234, Львів, Україна, 79602,
тел. (80 322) 239 47 17
e-mail: skolozdraolesia@ukr.net*

Запропоновано способи укладання словника онімів творів письменника з погляду синтагматики та парадигматики на прикладі літературно-художніх антропонімів Франкової прози. Проаналізовано критерії опису антропоодиноць у словниковій статті.

Ключові слова: літературно-художній антропонім, онімний простір художнього твору, онім (власна назва), словник онімів творів письменника, ідіолектна лексикографія.

Постановка проблеми. Дослідження онімного простору художнього твору передбачає синтагматичний і парадигматичний аналіз онімних одиниць, а також їхню лексикографічне опрацювання. Укладання словника онімів творів письменника – важлива лексикографічна та ономастична проблема, оскільки немає чітких правил та критеріїв побудови словникових статей, групування онімів у словнику. Крім цього, для кожного різновиду онімів загалом та кожного розряду антропонімів зокрема може бути інший тип опису й побудови словникової статті. Зрештою, важливо сформулювати термінологію такого словника, зокрема його назву: словник онімів творів письменника чи словник літературно-художніх онімів письменника.

Укладач такого типу словника повинен відповісти на кілька важливих питань:

1. Який словник укладати – словник онімів твору чи творів письменника.
2. Який спосіб укладання словника обрати, зваживши всі плюси й мінуси кожного.
3. Які онімні розряди описувати (антропоніми, топоніми, зооніми та ін.).
4. Який онім буде реєстровим словом.
5. Які характеристики власної назви подати у словниковій статті.
6. Як подавати однослівні, двослівні та трислівні найменування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З літературно-художньої ономастики є сотні наукових праць, з-поміж яких чільне місце посідають дослідження Л. Белея, Ю. Карпенка, В. Калінкіна, які є основоположниками трьох шкіл літературної ономастики (Ужгородської, Одеської, Донецької). Варто також згадати дослідження Е. Боевої, А. Вегеш, О. Карпенко, Н. Колесник, Л. Кричун, Г. Лукаш, М. Мельник, О. Немировської, Т. Немировської, Л. Селіверстової, А. Соколової, Л. Шестипалової, Г. Шотової-Ніколенко та ін.

Щодо лексикографічного опрацювання онімів, то наукових студій порівняно небагато. Це переважно російськомовні праці Є. Отіна, В. Калінкіна, М. Карпенко, Р. Таїч. Ономасти часто подають словники онімів творів письменників як додатки до

дисертацій, але нерідко такі лексикографічні праці є радше словопоказчиками, ніж словниками. Найповнішою україномовною науковою лексикографічною роботою є “Словник конотативних власних назв” Г. Лукаш, до якого “увійшла освоєна, усталена конотонімна онімія – узуальні конотативні власні назви інтер- та інтралінгвальних типів... і лише незначна кількість okazіональних конотонімів” [9: 7].

Твори І. Франка були об’єктом багатьох лексикографічних студій. Насамперед варто назвати “Словник мови поетичної збірки Івана Франка “Зів’яле листя”” [14] та “Словник мови поетичної збірки Івана Франка “Мій ізмарагд”” [15] З. Терлака, “Частотний словник роману Івана Франка “Перехресні стежки”” С. Бук та А. Ровенчака [2], словопоказчик “Лексика поетичних творів Івана Франка. Методичні вказівки з розвитку лексики” [8] та ін.

Актуальність дослідження. Хоч у царині літературно-художньої ономастики вже є надзвичайно велика кількість наукових праць (докторських і кандидатських дисертацій, монографій, наукових статей), проте більшість із них присвячена синтагматичному та парадигматичному аналізу антропоодиниць. По суті, маємо дуже мало лексикографічних робіт з літературно-художньої ономастики, що, на нашу думку, зумовлено кількома чинниками, зокрема незначною кількістю лексикографічних праць з літературно-художньої ономастики, які можна було б використовувати як взірці для укладання словника; розмитістю критеріїв опису власної назви у словниковій статті; потребою чітких корективів критеріїв опису онімів відповідно до ідіостилі письменника. Важливим є також те, що лексикографічне опрацювання онімів передбачає чіткий схематичний опис усіх власних назв, а, як показує практика, значно легше проаналізувати онімні номінації з погляду синтагматики чи парадигматики описово, ніж подати їх у словнику.

Іван Франко – письменник багатогранний, часто до кінця незбагнений, тому на сьогодні маємо тисячі наукових праць у царині франкознавства. Укладено унікальні словники мови поетичних збірок письменника, словопоказчики. Але, на жаль, і досі не маємо словника онімів Франкових творів, хоча власні назви в поезії, прозі та драматургії автора мовознавці та літературознавці опрацювали на високому науковому рівні [3; 4; 10; 11; 19]. Тому в дослідженні пропонуємо кілька способів укладання словника антропонімів Франкової прози.

Усі ці чинники і зумовлюють актуальність статті.

Мета дослідження – подати різні способи укладання словника онімів Франкової прози; показати методологію лексикографічного опрацювання номінацій з погляду синтагматики та парадигматики; подати приклади словникових статей відповідно до запропонованих моделей укладання словника літературно-художніх онімів.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, словники літературно-художніх онімів можуть бути кількох типів, що залежить від способу опису онімних одиниць, джерельної бази, розрядів онімів тощо. Відповідно до джерельної бази можуть бути словники онімів одного твору та словники онімів творів письменника. За способом опису онімних одиниць можна виділити: 1) словник літературно-художніх онімів, укладений за синтагматичним принципом; 2) словник літературно-художніх онімів, укладений за парадигматичним принципом. Окрім цього, відповідно до розрядів онімів, виділяємо словники літературно-художніх антропонімів (власних імен, прізвищ, прізвищ, патронімів, андронімів, криптонімів), топонімів, урбанонімів та ін.

У цій розвідці зупинимося на аналізі способів та методів укладання словника літературно-художніх антропонімів (далі ЛХА) на прикладі Франкової прози, адже кожне власне ім'я персонажа будь-якого твору художньої літератури вжито не даремно. Воно може виконувати різні функції: номінативну, характеристичну, дейктичну, соціологічну, алюзійну, текстотвірну тощо; але безсумнівно, що основна функція ЛХА – стилістична, оскільки такі оніми мають здатність у художньому творі конотувати, увиразнювати, доповнюючи образ-персонаж. Причому одні ЛХА мають яскраво виражені конотації, а інші семантикою своїх основ та різними асоціаціями можуть викликати в читача найрізноманітніші конотації. Кількість конотацій, до речі, залежатиме від того, яке слово лежить в основі ЛХА, скільки воно має значень у словнику, а також від читача-інтерпретатора, який нерідко стає співавтором твору і бачить у власній назві те, чого письменник свідомо не закладав. Причому чим більше читач обізнаний із філологічними дисциплінами, семантикою слів, тим більшою буде кількість конотацій. Таким способом, утворюється своєрідний трикутник “автор–твір–читач”, кожен кут якого однаково важливий, оскільки автор дарує життя творові, а читач його продовжує.

За основу нашого дослідження взято наукові напрацювання Р. Таїч, яка на матеріалі російської літератури розробила критерії укладання словника антропонімів творів письменника. На думку мовознавця, головне завдання словника такого типу – показати, що з великої кількості власних назв відібрав письменник. У словнику повинна бути відображена стилістична функція антропонімів у письменника: у мовленні автора та в мовленні персонажів, де антропоніми можуть отримати додаткові відтінки значення. У словнику варто подати також ті засоби підсилення експресії власних назв, які вибирає автор. Ономаст зазначає, що словник мусить містити всі антропоніми, зокрема й варіанти того ж імені, які треба об'єднати в одну словникову статтю для того, щоб показати динаміку антропоніма. Реєстровим словом у такому словнику є не офіційний варіант імені, а найуживаніша у творі номінація [14].

Проте, на нашу думку, реєстровим словом має бути не лише найуживаніша, а й найінформативніша номінація. Наприклад, в оповіданні І. Франка “Яць Зелепуга” найуживанішою номінацією для головного персонажа є антропонім *Яць*, однак сам антропонім не містить таких конотацій, як дволексемна модель *Яць Зелепуга*, зрештою, автор не даремно виносить цю двослівну назву в заголовок твору.

Зокрема Р. Таїч вважає, що власна назва у словнику повинна мати такі основні коментарі: 1) вказівку кому належить; 2) інформацію про структуру (антропонімна номінація може бути однослівною, двослівною, трислівною); 3) граматичне і фонетичне оформлення; 4) характер мінімального контексту; 5) етимологічну довідку; 6) відомості про стилістичну сферу вживання й емоційно-стилістичне забарвлення; 7) вказівку про те, у чиєму мовленні вживається (автора чи персонажа) [14: 315–316].

Словник ЛХА, укладений за синтагматичним принципом, є гніздовим і передбачає зібрання в одній словниковій статті усіх онімних та онімно-апелятивних номінацій іменованого персонажа. По суті, тут подаємо номінаційну лінію персонажа. Словникова стаття повинна мати такі компоненти: заголовне слово – найінформативніша номінація, назва твору, перелік домінуючих і ситуативних номінацій, відомості про розряд антропоніма (власне ім'я, прізвище, прізвисько, андронім, патронім, криптонім), вказівку на роль поіменованого персонажа у творі (головний, другорядний, епізодичний), кількість зафіксованих

номінацій, їхню структурну (однослівні, двослівні, трислівні чи описові номінації) та стилістичну (стилістично нейтральні чи стилістично марковані назви) характеристики; інформацію про те, у чиєму мовленні вживається (у мовленні автора чи в мовленні персонажа), мінімальний контекст та мінімальний літературознавчий коментар.

Домінантними називаємо найуживаніші та найінформативніші номінації. Це можуть бути оніми, які виконують лише номінативну функцію, або назви, у яких на номінативну функцію накладаються характеристична, алюзійна, символічна тощо. Ситуативні номінації трапляються в тексті залежно від мовленнєвої ситуації (нейтральної, позитивної чи негативної). Ситуативні номінації можуть виражатися емотивними номенами (пестливими чи згрубілими формами онімів), характеристичними онімної-апелятивними назвами, що вказують на професію, рід занять, родинні відносини тощо. Наприклад, для головного героя твору “Навернений грішник” домінантною назвою є *Василь Півторак*, а ситуативними емотивні ЛХА *бідний Василь*, *бідолаха Василь*, *Василище*, *сердешний Василище*, *бідний Півторачище*, характеристичні *старий Василь*, *кум Василь*, *старий Півторак*.

Важливим завданням укладача словника онімів художнього твору є вдало підібрати ілюстрацію. Якщо для укладання звичайного словника мови творів письменника треба підібрати ілюстрації, які б містили саме слово і в яких би розкривалися всі його значення (лексичні, граматичні, конотативні), то для словника онімів художнього твору, крім ілюстрацій, які містять описуваний онім, потрібно знайти ще й інший контекст, який би допоміг розкрити конотативне значення власної назви. До речі, такий контекст може й не містити аналізованого оніма. Для прикладу наведемо ЛХА *Зефірин Андрониковський*, вжитий для персонажа твору “Іригація”. У власному імені *Зефірин* заховано значення ‘легкий теплий вітер’ [13, III: 562]. Про таку мотивацію антропоніма свідчить і контекст твору: після промови пана Зефірина “*щось немов легесенький осінній вітерець* (жирний курсив мій. – О. С.-Ш.) *повіяло по цілім зборі*” [20, 18: 132]. Узагалі ЛХА *Зефірин* виконує у творі функцію характеристики персонажа. По-перше, така номінація передає характер пана Зефірина та його ставлення до жінки, з якою він був дуже поблажливим, м’яким, потурав усім її забаганкам. У цьому ракурсі іронічно звучить апелятивна номінація *залізо*, яку для нього вживає дружина Целіна: “*Найніжніші струни моєї душі нерозривно зв’язані з тобою, – від кожного твого руху вони вже тремтять. Знаєш, як магнетична ігла тремтить, коли наблизити до неї залізо. Така ігла – то я, а ти – залізо*” [20, 18: 135]. По-друге, ЛХА пояснює господарську діяльність пана Зефірина – він, немов вітер, приносить відомості про господарські новинки в Європі (зокрема про помпу для іригації). А якщо взяти до уваги ще й те, що в грецькій міфології Зефір – це легкий західний вітер, то стає цілком зрозумілим, чому І. Франко обрав саме цей антропонім для номінації свого персонажа. Прізвище *Андрониковський* відображає зміни в характері персонажа: після жінчиної зради він із м’якого чоловіка робиться рішучим і мстить лікареві Фледермаусу, який зі зламаною рукою втікає з маєтку пана Зефірина і зарікається сюди ще приходити. Цю інформацію автор подає, по-перше, шляхом опису подій, а по-друге, через семантику, заховану у прізвищі *Андрониковський*, яке утворено від імені *Андроник*, що первісно означало ‘переможець чоловіків’ [12: 34].

На нашу думку, у словнику літературно-художніх антропонімів обов’язково кожна словникова стаття мусить містити мінімальний літературознавчий коментар, оскільки без нього неможливо зрозуміти, чому, наприклад, антропонім є

характеристичним чи дейктичним, важко відчитати мотиви номінації тощо. Наприклад, щоб зрозуміти, чому ЛХА Денис у творі “Знеохочений” є дейктичним, варто подати таку інформацію. ЛХА *Денис* указує на реального прототипа – москвофіла Михайла Вагилевича, який у першому річнику журналу “Друг” за 1874 р. помістив повість “Домна Розанда, господаровна волоска”, а в 1876 р. у цьому ж журналі друкє своє незакінчене оповідання “Денис” про життя сучасного галицького інтелігента [18: 260]. І. Франко реальні антропоніми прототипа завуальовує під іменем *Денис*. Вибір цього ЛХА зумовлений номінацією головного героя оповідання “Денис”. Таким способом, власне ім’я Вагилевичевого героя стає номінацією для нього самого у Франковому оповіданні. Натяки про це знаходимо у творі: “Під впливом сеї лектури (у кружку молодих істориків під проводом професора Ліске. – О. С.-Ш.) він написав свою першу повість, що була поміщена в студентськiм часописі “Друг” і відразу здобула йому в руських інтелігентних кружках назву „руського літерата” [20, 15: 31].

До переваг синтагматичного способу укладання словника онімів творів письменника належать: 1) можливість передати в одній словниковій статті всі номінації для персонажів, що підтверджує багатство мови письменника; 2) можливість показати взаємозв’язок між номінаціями персонажа та їх взаємодоповнення; 3) здатність показати зв’язок між онімом та характеристикою персонажа тощо.

Мінусами такого словника є: 1) багато різновекторної інформації; 2) великий обсяг деяких словникових статей; 3) часткова невідповідність назві типу словника (словник онімів творів письменника) усьому матеріалу, адже до номінаційної лінії персонажа належать не лише оніми, але й онімно-апелятивні та апелятивні (замінники імені та безіменні назви) номінації.

Як приклад, наведемо словникові статті.

У пропонованих статтях використовуємо систему деяких умовних позначень часто вживаних у межах словникової статті понять.

МА – мовлення автора

МП – мовлення персонажів

вж. – кількість вживань

ірон. – іронічне

НЕДОВАРЕНИЙ (“Яць Зелепуга”) 19 вж., другорядний персонаж, домінантна номінація, ситуативна номінація *швагер Недоварений*, однослівна назва, прізвисько, примарний ЛХА, МА, стилістично маркована, номінативна та характеристична функції.

Конотативне значення ЛХА: ‘людина з обпареними окропом ногами’, ірон. ‘недоварена людина’: “Відколи вияснилась йому ціль життя, то бачилось, що разом прибуло йому й сили, енергії і смілості, і немов відмолоділий о десять літ, скорою ходою почимчикував до хати другого швагра, того самого, котрому жінка окропом ноги обварила і котрого через те в цілім Бориславі прозвали **Недовареним**” [20, 15: 348].

ЮДКА МАУЛЬТРОММЕЛЬ (“Слимак”) 2 вж., головний персонаж, ситуативна номінація, домінантна номінація Юдка (29 вж., МА і МП), двослівна номінація моделі “ім’я + прізвище”, секундарний ЛХА, МА, стилістично маркована, номінативна та характеристична функції (характеристика за національністю

(єврейське ім'я та німецьке прізвище), зовнішністю та вдачею персонажа): “*То був шинок Юдки Маультроммеля*” [20, 15: 227].

Доантропонімне значення ЛХА:

Юдка (демінітивний варіант імені Юда – ‘він звеличує Бога’ [17: 159]).

Маультроммель – з німецьких слів Maul – ‘рот, паща’ та Trommel – ‘барабан’; буквально ‘барабанна паща’ або ‘паща, як барабан’.

Конотативне значення ЛХА:

Юдка – 1) єврей, який постійно звеличує Бога, уповає на нього: “*У нас кажуть: хто на Бога здається, тому Бог не дасть пропасти*” [20, 15: 221], “*Наш закон так само від Бога, яку ваш закон, – сказав якимось боязко Юдка*” [20 т. 15 : 222], “*Хто знає, Слимаку, хто знає, що кому Бог судив. Ще раз кажу, приходи, Юдка тобі не забуде!*” [20, 15: 223]; 2) зрадник, що зрадив дружбу, оскільки порушив клятву, дану в молодості, і замість дружби й допомоги запропонував Слимакові очевидне рабство, у якому останній і загинув; асоціюється з біблійним образом Юди, що зрадив Христа.

Маультроммель – ‘захланна людина, яка, мов величезна паща, поглинула Слимака’: “*А дід Слимак за той час німо, понуро, зі зболілим видом лежав у своїм гнилім берлозі, в твоїй гидкій шкаралущі, куди заперла його людська захланність і відки увільнила його лише остання приятелька – смерть*” [20, 15: 29].

ЯЦЬ ЗЕЛЕПУГА (“Яць Зелепуга”), 13 вж., МА, МП, головний персонаж, домінантна номінація, ситуативні номінації (пан Яцентий (15 вж., МП), пан Зелепуга (4 вж., МП), пан Яць (1 вж., МП), старий Яць (1 вж., МП), старий Зелепуга (1 вж., МА), кум Яць (2 вж., МП), швагер Яць (1 вж., МП), бідний Яць (1 вж., МА), напіводурілий Яць (1 вж., МА), безум Зелепуга (1 вж., МП)), двослівна номінація моделі “ім’я + прізвище”, секундарний ЛХА, стилістично маркована, номінативна та характеристична функції: “*Яць Зелепуга був хлоп ледацю*” [20, 16: 335].

Доантропонімне значення ЛХА:

Яць – демінітивний діалектний варіант імені Яків – ‘він іде слідом’ [12: 98].

Прізвище Зелепуга утворено від апелювання зелепуга – ‘недостиглі вишні’ [5, 2: 258], ‘недостиглий плід’ [21: 127].

Конотативне значення ЛХА: ‘недосвідчена людина’.

Яць хотів піти слідом за жидами, добуваючи кип’ячку: “*А ви думали, що як? Коплете ви, чому ж бо й я не мав копати?*” [20, 16: 344]. Але він був недосвідчений у цій справі, бо до цього ще ніхто з хлопів не займався видобуванням нафти, тому жид Мендель Лямпенліхт його обдурив і викупив ґрунт із нафтовими ямами за мільйон крейцерів замість мільйона ринських: “*„Перший хлоп взявся до такого діла, котре досі жиди вважали за свою виключно привілею”* [20, 16: 356], “*... ох, то не ваша голова до такої роботи, бігме, не ваша голова*” [20, 16: 345]).

Парадигматичний спосіб укладання словників онімів творів письменника передбачає лексикографічне опрацювання власних назв за онімними одиницями. ЛХА в такому словнику можна подавати окремими розділами: “Власні імена”, “Прізвища”, “Прізвиська”, “Андроніми” та ін. У такому випадку доречно в словниковій статті подавати доантропонімне значення, конотативне значення, мінімальний літературознавчий коментар і контекст.

Перевагою парадигматичного способу укладання словників онімів творів письменника є можливість показати, як один і той самий ЛХА коштує в різних текстах і контекстах, чого не можна зробити, застосовуючи синтагматичний спосіб опису ЛХА в словнику. Мінусом цього способу є те, що він найкраще підходить лише для опису власних імен персонажів.

ХОМА

Доантропонімне значення ЛХА – ‘близнюк’ [17: 400].

Конотативне значення ЛХА:

– ‘*двоїстість світогляду, роздвоєння особистості*’ – Хома-Томассо-Томассіно-Массіно (“Сойчине крило”) – віддзеркалення зовнішнього і внутрішнього світу однієї особи. Тому, напевне, в оповіданні й актуалізовано доантропонімну семантику імені – ‘близнюк’, адже хоч це одна і та ж людина, проте її внутрішній світ цілком відрізняється від того створеного зовнішнього образу, так само як близнюки – вигляд один, а люди різні: “*Тямши, як я з руського Хоми перехрестила тебе на італійського Томассо, а сього здібрнула на Томассіно, а сього вкоротила на Массіно?*” [20, 22: 63]. Секундарний ЛХА, номінативна та характеристична функції.

– ‘невірний’ – Хома (“Домашній промисл”). У народі власне ім’я Хома часто вживається з означенням *невірний*. Узагалі назва *невірний Хома* походить ще від часів раннього християнства і була вжита для апостола Томи, який засумнівався в тому, що Ісус Христос воскрес. Сьогодні така номінація перетворилася на фразеологічну сполуку. І. Франко спочатку вживає цей фразеологізм, яким згодом мотивує найменування для персонажа, що одержав таку номінацію через те, що єдиний не повірив у щирі наміри маршалка, який нібито робив добро для людей: “*Один тільки невірний Хома знайшовся в селі – так навіть і звався Хома Губатий*” [20, 16: 259]. Терціальний ЛХА, номінативна, характеристична та алюзійна (алюзія до біблійного апостола Томи) функції.

– ‘друг як брат-близнюк’ – Хома (“Два приятелі”). Вибір такого антропоніма – не випадковий, оскільки характеризує персонажа, який, мов близнюк, був завжди поряд зі своїм приятелем Семеном: “*Товаришували ми з Хоמוю, що аж любо було. Чи, бувало, в ліс по дрова, чи в очерети зо стрільбами на качки, чи до танцю, чи й до другого діла, оба та й оба*” [20, 14: 265], “*Парубочили ми з Хомою, як рідні брати*” [20, 14: 266]. Про таку мотивацію літературного антропоніма свідчить також ситуація, коли обидва брати, маскуючись від шандарів, перебралися у старців і так промовили до властей: “*Ми божі старці, браття-близці*” (тобто брати-близнюки. – О. С.-Ш.) [20, 14: 270]. Секундарний ЛХА, номінативна та характеристична функції.

– ‘близнюк у поглядах на життя’ – Хома (“Хома з серцем та Хома без серця”). Таким іменем названо двох головних персонажів: “*Раз якось у двох різних селах Східної Галичини, але одного й того самого року, одного й того самого дня, а власне в Провідну, або так звану Томину, неділю вродилися два хлопчики. Отим-то обох їх охрещено іменем Хома*” [20, 22: 7]. Обидва Хоми, хоч і були цілком протилежними за характером та темпераментом

особистостями, кровно чужими людьми, проте їх, як і близнюків, об'єднував духовний зв'язок, єдина мета – служити рідному народові (хоча й зреалізовували вони цю мету різними шляхами). Секундарний ЛХА, номінативна та характеристична функції.

ОЛЬГА

Доантропонімне значення ЛХА – ‘свята’, ‘священна’ [17: 268].

Конотативне значення ЛХА:

- ‘дівчина, яку охоплюють священні почуття патріотизму та самовідданості’ (“Вільгелм Телль”): “Яка переміна зробилася з Олею!.. Її очі блищать, її груди б’є високо, – їй починає робитися тісно в тій душині, гарячій атмосфері, немов серце її виросло і преться на свободу, до сильніших почувань, до кращих вражіннь, до великих діл **посвячення** (жирний курсив мій. – О. С.-Ш.) й любові народної” [20, 16: 198]; “Огонь **святого**, праведного гніву запалав на Олінім личку” [20, 16: 199]; “Як вона любила в тій хвилі свій народ, як радо пішла би за нього на найбільшій небезпеки...” [20, 16: 198].
- ‘дівчина-мучениця’, яка була зведена якимось академіком, і, щоби не заплямувати репутації всіх своїх товаришок, відважується на злочин – вбивство у своєму лоні власної дитини, яку перед тим вважала найбільшим щастям у житті: “Целя почувала для неї незвичайну ніжність і пошану, як для мучениці” [20, 18: 68]. Отже, І. Франко, справді, акцентував увагу на значенні імені ‘свята’, адже *мучениця* – це ‘канонізована церквою свята, що зазнала мук’ [13, IV: 833].

ОПАНАС МОРИМУХА

Доантропонімне значення ЛХА: Опанас – ‘безсмертя’ [12: 78]; Моримуха – діал. ‘мухомор, отруйний гриб’ [13, IV: 803].

Конотативне значення – ‘отруєний любов’ю’, ‘той, який утратив безсмертя’.

Назва характеризує персонажа за його вчинком – закохавшись у легковажну Киценьку, Опанас Моримуха продає свою спадщину, свою “батьківщину”, віддає гроші Киценьці, а згодом сам кардинально змінює власне життя. Та надзвичайно сильна любов до дівчини виявилася для нього отруйною та згубною. Для іменованого персонажа безсмертя не гарантовано, оскільки він, отруєний любов’ю до Киценьки, позбувся своєї батьківщини, не був при смерті власних батьків, зрештою, не залишив після себе нащадків. Тож рід Моримухи занепав, оскільки Опанас був одинаком: “Тільки збоку знали ми, що старий Моримуха був чоловік заможний, але дуже скупий. У нього не було більше дітей, Опанас був одинак” [20, 21: 392]. Отже, обидва компоненти номінації *Опанас Моримуха* перебувають між собою у відношеннях антонімічності: наслідком отруєння є смерть, а це протилежне явище до безсмертя. Примарний ЛХА, номінативна та характеристична функції.

Висновки. Отже, на сьогодні існує щонайменше два способи укладання словника літературно-художніх антропонімів – синтагматичний і парадигматичний. Кожен із цих способів має свої плюси та мінуси. Парадигматичний спосіб найкраще підходить для укладання словника власних імен персонажів, які трапляються в різних творах. Синтагматичний спосіб можна застосовувати для укладання словника ЛХА

як одного твору, так і всіх творів письменника. Для укладання словника ЛХА Франкової прози, на нашу думку, найкраще підходить синтагматичний спосіб.

Перспективи використання результатів дослідження. Методика укладання словника літературно-художніх антропонімів у цілому та їх опису у словниковій статті зокрема ще потребують детальнішого аналізу, особливо це стосується лексикографічного опрацювання онімів з погляду парадигматики. Уточнення та доповнення також потребують критерії опису ЛХА в словнику, зокрема розроблення системи скорочень основних понять опису в словниковій статті. Результати дослідження можуть бути використані: 1) для укладання словника онімів не лише творів Івана Франка, але й інших письменників; 2) для написання теоретичної монографії та посібника з літературно-художньої ономастики як дисципліни за вибором для студентів філологічного факультету; 3) як зразок аналізу літературно-художніх онімів в інших наукових статтях та дисертаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бук С. Частотний словник роману Івана Франка “Основи суспільності” : Інтерпретація твору крізь призму статистичної лексикографії / Соломія Бук. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 264 с.
2. Бук С. Частотний словник роману Івана Франка “Перехресні стежки” / С. Бук, А. Ровенчак // Стежками Франкового тексту (комунікативні, стилістичні та лексичні виміру роману “Перехресні стежки”) / Ф. С. Бачевич (наук. ред), С. Н. Бук, Л. М. Процак, А. А. Ровенчак, Л. Ю. Сваричевська, І. Л. Ціхоцький. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – С. 138-369.
3. Бучко Г. Є. Антропонімія “малої батьківщини” Івана Франка в офіційних документах та у художніх творах Каменяра / Г. Є. Бучко // Бучко Г. Історична та сучасна українська ономастика : Вибрані праці / Г. Бучко, Д. Бучко. – Чернівці : Букрек, 2013. – С. 158-166.
4. Вальнюк Б. Історична повість Івана Франка “Захар Беркут”: найменування та художні образи / Б. Вальнюк // Семантика мови і тексту : матеріали ІХ міжнар. конф. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2006. – С. 460-463.
5. Етимологічний словник української мови : в 7 т. Т. 2 / [редкол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко]. – Київ : Наукова думка, 1985.
6. Калинин В. М. Теория и практика лексикографии поэтонимов (на материале творчества А. С. Пушкина) / В. М. Калинин. – Донецк, 1999. – 247 с.
7. Карпенко М. В. Состав антропонимического словаря писателя / М. В. Карпенко // Питання сучасної ономастики. – Київ, 1976. – С. 159-161.
8. Ковалик І. І. Лексика поетичних творів Івана Франка. Методичні вказівки з розвитку лексики / І. І. Ковалик, І. Й. Ошипко, Л. М. Полюга. – Львів : ЛДУ, 1990. – 263 с.
9. Лукаш Г. П. Словник конотативних власних назв / Г. П. Лукаш. – Вінниця, 2015. – 392 с.
10. Пастух Т. Конотації прізвищ та імен персонажів у прозі Івана Франка / Т. Пастух // Українське літературознавство : зб. наук. праць. – Львів : Вид-во ЛНУ імені І. Франка, 2006. – Вип. 68. – С. 153-162.
11. Полюга Л. Антропоніми в лексичній системі поетичних творів Івана Франка / Л. Полюга // Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин : матеріали міжнарод. наук. конф. (Львів, 25–27 верес. 1996 р.). – Львів : Світ, 1998. – С. 657-661.

12. Скрипник Л. Г. Власні імена людей : словник-довідник / Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. – Київ : Наукова думка, 1986. – 311 с.
13. Словник української мови : в 11 т. Т. I-IX – Київ : Наукова думка, 1970-1980.
14. Таич Р. У. Опыт антропонимического словаря писателя / Р. В. Таич // Антропонимика. – Москва, 1970. – С. 314–319.
15. Терлак З. Словник мови поетичної збірки Івана Франка “Зів’яле листя” / З. Терлак. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 394 с.
16. Терлак З. Словник мови поетичної збірки “Мій Ізмарагд” : у двох частинах. Частина перша : А–М / Зеновій Терлак. – Львів : Априорі, 2016. – 424 с.; Частина друга : Н–Я. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 428 с.
17. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк / [відп. ред. І. М. Железняк]. – Київ : Довіра, 2005. — 509 с.
18. Українська літературна енциклопедія: в 5 т. Т. 1: А–Г. / Редкол.: І. О. Дзевєрін (відповід. ред.) та ін. – Київ : Голов. ред. УРЕ ім. М.П. Бажана, 1988. – 536 с.
19. Франко З. Т. Ономастика в мові творів Івана Франка / З. Т. Франко // Мовознавство. – 1975. – № 2. – С. 55–86.
20. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Т. 14-22/ І. Франко / [редкол.: Є. П. Кирилук (голова) та ін.]. – Київ : Наукова думка, 1976–1986.
21. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило ; [відп. ред. Л. Полюга, Н. Хобзей]. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2008. – 288 с. – (Серія “Діалектологічна скриня”).

REFERENCES

1. Buk, S. (2012). *Chastotnyi slovnyk romanu Ivana Franka “Osnovy suspilnosti” : Interpretatsiia tvoriv kriz pryzmu statystychnoi leksykohrafii*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka.
2. Buk, S., Rovenchak, A. (2007). Chastotnyi slovnyk romanu Ivana Franka “Perekhresni stezhky”. In: *Stezhkamy Frankovoho tekstu (komunikatyvni, stylistychni ta leksychni vymiry romanu „Perekhresni stezhky”)* / F. S. Batsevych (nauk. red), S. N. Buk, L. M. Protsak, A. A. Rovenchak, L. Yu. Svarychevska, I. L. Tsikhotskyi. Lviv: Vydavnychy tsestr LNU imeni Ivana Franka, 138–369.
3. Buchko, H. Ie. (2013). Antroponimiiia “maloi batkivshchyny” Ivana Franka v ofitsiinykh dokumentakh ta u khudozhnikh tvorakh Kameniar. In: Buchko H., Buchko D. *Istorychna ta suchasna ukrainska onomastyka: Vybrani pratsi*. Chernivtsi: Bukrek, 158–166.
4. Valniuk, B. (2006). Istorychna povist Ivana Franka “Zakhar Berkut”: naimenuvannia ta khudozhni obrazy. In: *Semantyka movy i tekstu : materialy IKh mizhnar. konf.* Ivano-Frankivsk: VDV TsIT, 460–463.
5. *Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy: v 7 t. T. 2.* (1985). / [redkol.: O. S. Melnychuk (hol. red.), V. T. Kolomiets, O. B. Tkachenko]. Kyiv: Naukova dumka.
6. Kalinkin, V. M. (1999). *Teoriya i praktika leksikografii poetonimov (na materiale tvorchestva A. S. Pushkina)*. Doneck.
7. Karpenko, M. V. (1976). Sostav antroponimicheskogo slovaryia pisatelya. In: *Pitannya suchasnoyi onomastiki*. Kyiv, 159–161.
8. Kovalyk, I. I., Oshchypko, I. I., Poliuha, L. M. (1990). *Leksyka poetychnykh tvoriv Ivana Franka. Metodychni vkazivky z rozvytku leksyky*. Lviv: LDU.
9. Lukash, H. P. (2015). *Slovnyk konotatyvnykh vlasnykh nazv*. Vinnytsia.

10. Pastukh, T. (2006). Konotatsii pryzvyshch ta imen personazhiv u prozi Ivana Franka. In: *Ukrainske literaturoznavstvo: zb. nauk. prats.* Lviv: Vyd-vo LNU imeni I. Franka, vyp. 68, 153–162.
11. Poliuha, L. (1998). Antroponimy v leksychnii systemi poetychnykh tvoriv Ivana Franka. In: *Ivan Franko – pysmennyk, myslytel, hromadianyn: materialy mizhnarod. nauk. konf. (Lviv, 25–27 veres. 1996 r.)*. Lviv: Svit, 657–661.
12. Skrypnyk, L. H., Dziatkivska, N. P. (1986). *Vlasni imena liudei. Slovnyk-dovidnyk.* Kyiv: Naukova dumka.
13. *Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. (1970–1980).* Kyiv: Naukova dumka, t. I–IX.
14. Taich, R. U. (1970). Opyt antroponimicheskogo slovarya pisatelya. In: *Antroponimika.* Moskva, 314–319.
15. Terlak, Z. (2010). *Slovnyk movy poetychnoi zbirky Ivana Franka “Ziviale lystia”.* Lviv: LNU imeni Ivana Franka.
16. Terlak, Z. (2016). *Slovnyk movy poetychnoi zbirky “Mii Izmarahd”: u dvokh chastynakh. Chastyna persha: A–M. Lviv: Apriori; Chastyna druha: N–Ya. Lviv: LNU imeni Ivana Franka.*
17. Triiniak, I. I. (2005). *Slovnyk ukrainskykh imen ; [vidp. red. I. M. Zhelezniak].* Kyiv: Dovira.
18. *Ukrainska literaturna entsyklopediia: v 5 t. (1988).* / Redkol.: I. O. Dzeverin (vidpovid. red.) ta in. Kyiv: Holov. red. URE im. M. P. Bazhana, t. 1: A–H.
19. Franko, Z. T. (1975). Onomastyka v movi tvoriv Ivana Franka. In: *Movoznavstvo, № 2, 55–86.*
20. Franko, I. (1976–1986). *Zibrannia tvoriv : u 50 t. t. 14–22.* [redkol.: Ye. P. Kyryliuk (holova) ta in.]. Kyiv: Naukova dumka.
21. Shylo, H. (2008). *Naddnistrianskyi regionalnyi slovnyk ; [vidp. red. L. Poliuha, N. Khobzei].* Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. (Seriiia “Dialektolohichna skrynna”).

*Стаття надійшла до редколегії 10. 05. 2019
прийнята до друку 10. 06. 2019*

LITERARY AND ARTISTIC ANTHROPONYMS IN FRANKO'S PROSE AS AN OBJECT OF IDIOLECT LEXICOGRAPHY

Olesia SKOLOZDRA-SHEPITKO

*Ivan Franko National University of Lviv,
Ivan Kovalyk department of Ukrainian Language,
1/234, Universytets'ka Str., Lviv, Ukraine, 79602,
phone (380322)239 47 17
e-mail: skolozdraolesia@ukr.net*

The article dwells upon such an important lexicographic and onomastic issue as compiling writer's onymic dictionary. The research has shown that nowadays there are no clear rules and criteria for structuring dictionary entries, grouping onyms in a dictionary. Moreover, every group of onyms in general and every class of anthroponyms in particular might require different ways of description and structure of the dictionary entry. This article suggests two ways of compiling such a dictionary: 1) dictionary of literary and artistic anthroponyms compiled according to syntagmatic principle; 2) dictionary of literary and artistic anthroponyms compiled on paradigmatic principle. It is identified that dictionary of literary and artistic anthroponyms based on syntagmatic principle is a cluster-based dictionary and it means that all onymic and onymic and appellative nominations of the character in

question will be included into one dictionary entry. The dictionary entry should include the following components: the headword – the most often used and the most informative nomination, the title of the book, the list of dominant and situational nominations, indication of the role of the named character in a literary work, the number of recorded nominations, their structural and stylistic characteristics; indication who uses this name, minimum context and minimum literary comments. This method can be used to compile anthroponymic dictionary both of single or numerous works.

Paradigmatic way of compiling onymic dictionary based on Ivan Franko's works means that lexicographic processing of proper names in relation to onymic units is not bound to any specific character. Such a dictionary should have several parts according to the sections of the onyms. The dictionary entry should provide the following information: 1) literary and artistic anthroponym; 2) the number of works it is used in; 3) pre-anthroponymic meaning of the onym; 4) connotative meaning of the onym in different works and contexts; 5) stylistic functions of literary anthroponyms; 6) sources of literary and artistic anthroponyms; 7) minimum context; 8) minimum literary commentary.

The article also includes examples of dictionary entries representing syntagmatic and paradigmatic ways of compiling the literary and artistic anthroponym dictionary based on Ivan Franko's literary works.

Keywords: literary and artistic anthroponym, onymic space of a literary work, onym (proper name), onymic dictionary of writer's works, idiolect lexicography.